

Jeronim De Rada

BIBLIOTEKA
SHTETIT

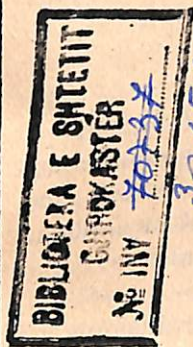
214-1
214

**Krutan
i mërguar**

POEMË

Jeronim De Rada

Krutan
i mërguar

POEMË

Shqipëruar nga ANDREA VARFI

SHTËPIA BOTUESE «Naim Frashëri»

PARATHËNIE

Andrea Varfi, që ka merita për afrimin e De Radës me lexuesin tonë të sotëm, me shqipërimin e poemës «Krutan i mërguar» na shpie në gjurmët më të hershme të krijimtarisë së poetit, në mos po në më të herëshmen provë poetike të tij.

Poema «Krutan i mërguar», e shqipëruar sipas një dorëshkrimi italisht të vitit 1841, në të cilin titulli mungon, ka vlerë jo vetëm për të përvijuar sa më saktë historikun e krijimtarisë letrare të De Radës dhe për të depërtuar në zanafillën e në shprehjet më të lashta të saj. Ajo ka vlerë, ndonëse më të kufizuar e më të pacaktuar se veprat e tjera të poetit, edhe si një poemë në të cilën kanë gjetur mishërim ndjenja dhe aspirata kombëtare e njerëzore, që mund të ndikojnë edhe sot për edukimin patriotik të njerëzve dhe për të zgjuar tek ata ndjenja të çiltëra për atdheun, për të kaluarën e lavdishme, për kuptimin që merr ekzistenca njerëzore në luftë e në përpjekje për të

mirën e vendit e të njerëzimit, për fitoren e lirisë, të drejtësisë e të përparimit.

Në një formë jo aq të sigurt se në veprat e mëvonshme dhe nëpërmjet një kompleksi figurash në marrëdhënie të turbullta e të lëkundshme, ku shkrihen përfytyrimet reale jetësore në trajtë romantike, me vizionet fantastike naive të huajtura prej legjendave më të lashta dhe ecin përkrah i gjalli me të vdekurin, De Rada, në këtë poemë ka parashtruar, ndoshta për herë të parë (sidoqoftë më herët se tek «Këngët e Milosaut»), ato koncepte e pikëpamje shoqërore, politike e patriotike, që do të ndiqen prej tij në të gjithë veprimtarinë e gjerë patriotike, publicistike e letrare, duke marrë gjithnjë e më tepër forma më të përcaktuara, më të qarta e më të plota.

Sado që në një formë të mjegullt protoromantike, në këtë poemë, si dhe në veprat e mëvonshme të De Radës, bëhet fjalë për tragjedinë shqiptare të shekullit të pesëmbëdhjetë, për «rënien e mbretërisë shqiptare» pas vdekjes së Skënderbeut. Ky është fakti themelor historik që përbën tabanin e veprës dhe, mbi këtë taban, poeti është përpjekur të lidhë të kaluarën e madhërishtme me gjendjen tragjike, dhëmbjen për vendin e pushtuar me brengat e me vuajtjet e mërgimit, etjen për lumturi personale me dëshirën për t'u sakrifikuar në emër të lirisë së atdheut, disfatën me brerjen e ndërëgjegjes për detyrën e pakryer e për dëmin e ambicjeve. Mbi këto baza, fantazia e

poetit ndërlihd Mirbanin e vdekur me Rrembhelmin e mërguar, që aspiron të kthehet në Shqipëri për të vazhduar luftën, jetën e të mërguarve arbëreshë me shpresën e çlirimit të atdheut, ashtu siç vihen në kontraste tronditëse e kaluara me gjendjen e kohës kur zhvillohen ngjarjet, aspiratat e bukura me realitetin e hidhur, dielli i lirisë e i drejtësisë me zotin, që «u bëhet krah armiqve dhe tiranëve», «shpirtmëdhenjve» të pavdekshëm dhe «shpirtkëllirëve», që edhe pas vdekjes lëshojnë mbi tokë hijen e pështirë të tradhtive e të poshtërsive të tyre. Përfytyrimi poetik i De Radës i shtrin krahët aq tepër, i ndikuar prej universalizmit të romantikëve, sa që luftën kundër robërisë, skllavërisë, tiranisë dhe padrejtësive e paraqet si një kundërveprim universal, real e ideal, të së mirës ndaj së keqes, të lirisë ndaj robërisë, të së drejtës ndaj padrejtësisë. Aty-këtu në vargjet e poemës duken shkëndijat e demokratizmit të mëvonshëm të poetit, sa herë ai flet me duf kundër pasnikëve e tiranëve dhe mban anën e «njerëzve të thjeshtë», të cilëve «u takon nderi, lavdia», se tek ata ai e mbështet më tepër shpresën e shpëtimit të atdheut

Edhe mendimi aktiv në poemë është më i turbullt e më i papërcaktuar se në veprat e mëvonshme, në të cilat megjithëse trajtohen tema të së kaluarës, nuk mungojnë as aluzionet e hapta për gjëndjen e Shqipërisë në shekullin e 19-të. Por, sidoqoftë, vetë evokimi i epokës së Skënderbeut dhe i përgatitjeve për t'u he-

dhur në Shqipëri janë dy elemente mjaft më rëndësi, që do t'i kujtonin lexuesit të kohës se ajo detyrë ka mbetur pa u realizuar, po shpresat nuk kanë humbur që të përtërihet edhe një herë epopeja e lavdishme e shekullit të 15-të.

Shqipërimi që i ka bërë Andrea Varfi kësaj poeme, megjithëse i është larguar vargut njëmbëdhjetërrroksh të origjinalit, mendojmë, siç thotë edhe vetë shqipëruesi, se i përmbahet së tepërmi stilit të veprave shqip të De Radës dhe është bërë me vëmendje e kujdes të madh, duke përballuar vështirësi jo të pakta. Duke përshëndetur këtë punë me vlerë, le t'ia njohim si të drejtë përkthyesit shqipërimin e emrave të personazheve, ndarjen e poemës në katër këngë dhe datimin e tyre, sipas praktikës që ka ndjekur vetë De Rada në veprat e tjera.

RAZI BRAHIMI

N J Ë K U S H T I M

Edhe fjala nuk i shkoi,
e përbuzur, as u shua,
se Zeasit i pëlqeu,
si na thotë gojëdhëna,
të kujdesej dhe për dasmën
e hyjneshës s'ujrave;
s'heshti as buza e shpirtmëdhenjve
për vlerën e trimërive
të djaloshit Aqileht,
që i mban mend dhe i nderon
edhe sot gjithë një botë!

PINDARI — ODET ISTMIKE — VIII, str. 9

PROLOG

ODE ARBËRORE

Brigjet joniane të Kalabrisë, verë 1481

Kur mërgoi te lëtinjtë
trim Rrembhelmi i Udhiseut¹⁾
dhe i Praklenës, shtëpia
n'Arbër bëhej shkrumb nga zjarri;
tata, Atdheu i kishin rënë.
Zemra e tij ishte zymtuar,
ashtu siç është edhe nata;
por ajo nis t'i kthjellohet
nga dy sytë e Gjuhëmirës.

Pa një zog i bardhë, i bardhë,
posi bora e malit Pindit,²⁾
më iu sul mbi koka trimit;
e këtij nga përkrenarja
m'i rrëmben pendën e kaltër:

dhe rrëmbimthi fluturon drejt e te shtëpia e vashës, bijës së Perlat kreshnikut dhe të Mallmarës së mirë, e në prehër m'ia lëshon, teksa ajo, ulur te pragu shihte detin arbëresh.

Gjuhëmira: — Përse vallë, o zog i bardhë, po më sjell sot këtë pendë

nga ai vend ku unë linda, ku kam dhe të mi vëllezër, që ma mbanin përmbi kryet në Sfetigradin plot zulmë, ku dhe turka e mahnitur dilte të vështronte trimat?

Zog i bardhë, ç'më hap plagë dhe tani që e shkretë mbeta, edhe larg Atdheut tim?—

Zogu: — Vashë e mirë, gjuhëmirë, vish cilonën ngjyrëgjelbërt, çou shpejt e pastro odat, se të vjen dëshira jote, që aq shumë do të dojë, sa të donte edhe jot ëmë; që aq shumë do të mbrojë, sa edhe të tu vëllezër! —

Edhe vasha ashtu siç ishte, pa skemandilin në kryet,

shpejt m'u çua, e shpejt më rendi;
por, pa pritur hasi trimin,
edhe papritur ma puthi
duke qarë nga gëzimi.
Edhe përdoret ma mori,
e të dy më hynë brenda
në shtëpinë me tri qoshe,⁶⁾
që i kish ngritur Tatë-loshi.